

**ДОКТРИНА «ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ» В ПРАКТИЦІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Ковтун В.І.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри конституційного права України
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

Доктрина «ефективного контролю» є однією з ключових засад міжнародного гуманітарного права та захисту прав людини на окупованих територіях. Ця доктрина визнає, що держава-окупант несе відповідальність за забезпечення

захисту прав людини на території, яку вона окупувала, незалежно від того, чи вона має фактичний контроль над цією територією.

Відповідно до доктрини «ефективного контролю», держава-окупант має забезпечувати доступ до правосуддя, медичної допомоги та соціальних послуг на окупованих територіях. Вона також має забезпечувати свободу слова та свободу зборів та асоціацій, а також захист від насильства та примусових переміщень.

На підставі Гаазької конвенції та її підготовчих матеріалів, наукової літератури, військових навчальних посібників та рішень міжнародних судів, Міжнародний Комітет Червоного Хреста виокремив наступні три елементи тесту «ефективного контролю» (англ. *effective control test*): 1) збройні сили держави фізично присутні на іноземній території без згоди місцевої державної влади (англ. *local government*), яка діяла під час вторгнення (агресії); 2) державна влада, що діяла під час вторгнення, була або могла бути, істотно чи повністю, позбавлена спроможності здійснювати свої повноваження через присутність іноземних сил без її згоди; 3) іноземні сили мають можливість здійснювати владу замість місцевої державної влади на відповідній території (або її частинах). Узяті разом, ці елементи кумулятивно відображають напруженість інтересів між місцевою державною владою, окупаційною державою та місцевим населенням, що є незмінною характеристикою стану військової окупації [1, С. 475].

Принципи доктрини «ефективного контролю» були застосовані в ряді рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та його попередників. Принципи доктрини «ефективного контролю» були застосовані в рішеннях ЄСПЛ. Наприклад, у своєму рішенні у справі «Україна та Нідерланди проти росії» (заяви №№ 8019/16, 43804/14 та 28525/20) Велика Палата ЄСПЛ визнала заяви частково прийнятними (25.01.2023 р). Згодом Велика Палата винесе рішення по суті справи: «<...> Суд встановив присутність російських сепаратистів та російських військ на території сходу України з 2014 року. Суд також визнав, що ці території перебували під юрисдикцією російської федерації.

Ці факти є важливими для контексту справи і можуть мати вплив на розгляд скарг, пов'язаних з порушеннями прав людини у зазначеному регіоні та внаслідок конфлікту. Вирок суду може включати рекомендації щодо відшкодування, реституції та застосування заходів для забезпечення прав людини на цих територіях. Суд визнав наявність достатніх доказів, що держава-відповідач мала значний вплив на воєнну стратегію сепаратистів та надавала їм зброю, військово обладнання та іншу підтримку. Суд також визнав, що ці дії держави порушують статті Конвенції про захист прав людини».

«Це рішення стало абсолютною, безперечною перемогою України на юридичному фронті, бо юридично доведено, що війна РФ з Україною триває вже майже дев'ять років. ЄСПЛ став першим міжнародним судом, який на підставі доказів, поданих Україною, юридично довів окупацію росією частини Донбасу з 2014 року», – повідомила заступниця Міністра юстиції України Ірина Мудра [2].

За доктриною «ефективного контролю» держава-окупант не може заперечувати своїх зобов'язань у зв'язку з тим, що вона не має повної контролю над територією. Для забезпечення захисту прав людини на окупованих територіях, держава-окупант повинна здійснювати ефективний контроль над цими територіями, який включає можливість здійснювати правовий режим та діяти для забезпечення прав і свобод людей, що перебувають на цих територіях.

Один з найважливіших аспектів цієї доктрини полягає в тому, що держава-окупант не може використовувати свою владу на окупованій території, щоб порушувати права та свободи громадян. Зокрема, держава-окупант не має права використовувати свою владу, щоб змінювати культурні, мовні, релігійні та інші характеристики населення окупованої території, та повинна забезпечувати можливість для громадян вільно виражати свої погляди та переконання.

Захист прав людини на окупованих територіях також передбачає забезпечення вільного доступу міжнародних гуманітарних організацій та місій прав людини на територію, що перебуває під окупацією. Це дозволяє

забезпечити ефективний моніторинг ситуації з правами людини та швидко реагувати на порушення.

Реалізація доктрини «ефективного контролю» на окупованих територіях стала однією з актуальних проблем в сучасному світі. Ця доктрина передбачає, що держава, яка контролює територію, має позитивний обов'язок забезпечувати захист прав та свобод людини на цій території й нести відповідальність за міжнародними актами.

Список використаних джерел:

1. Христова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: монографія. Харків : Право, 2018. 680 с.

2. Ірина Мудра: росія здійснювала ефективний контроль тимчасово окупованого Донбасу з травня 2014-го року – проміжне рішення ЄСПЛ. URL : <https://minjust.gov.ua/news/ministry/irina-mudra-rosiya-zdiysnyuvala-efektivniy-kontrol-timchasovo-okupovanogo-donbasu-z-travnya-2014-go-roku-promijne-rishennya-espl>